

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Diakonissalaitos kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi toimeentulotukilain muuttamisesta.

Diakonissalaitos on yleishyödyllinen säätiökonserni, joka rakentaa oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. 157-vuotias säätiö tarjoaa yhdessä omistamansa yhteiskunnallisen yrityksen Rinnekotien kanssa vaikuttavia sosiaali- ja terveystalouksia erityistä tukea tarvitseville ihmisille. Toiminnasta saadulla tuotolla tuemme kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia yleishyödyllisen työmme kautta.

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Esityksessä ehdotetaan, että velvollisuus ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi kohdistettaisiin koko-aikatyön hakemiseen, jolloin se olisi perusosan alentamisen uhalla velvoittavaa myös muun muassa silloin, kun työkykyinen työllinen ei työskentele täysipäiväisesti. Velvoite hakea koko-aikatyötä koskisi myös niitä toimeentulotuen saajia, jotka työskentelevät alle 30 viikkotuntia tai opiskelevat päätoimisesti saamatta opintoetuutta. Mikäli hakija ei määräajassa toimisi kehotuksen mukaisesti, hänelle huomioitavaa perusosaa alennettaisiin 50 prosentilla. (s. 33-36) Lisäksi esityksessä ehdotetaan poistettavaksi 150 euron ansiotulovähennystä perustoimeentulotuesta. Diakonissalaitos ei kannata tämän niin sanotun suojaosan poistoa. Kaikille koko-aikatyö ei ole mahdollista joko elämäntilanteen tai pysyvän toimintakyvyn alentumisen takia. Jo nyt jopa kolmasosalla työnhakijoista ei ole työnhakuelvoitetta, eli he ovat joko osa- tai täsmätyökykyisiä tai työkyvyttömiä. Nuoret pääsevät usein osa-aika- ja keikkatyön avulla työelämäänsä kiinni ja sitä kautta saavat työkokemusta sekä uusia työmahdollisuuksia tulevaisuudessa. Suojaosa toimii kannustimena tehdä työtä myös pienemmissä määrin ja sen poistaminen heikentää toimeentuloa. Tarvitsemme

lisää mahdollisuuksia osallistua myös silloin, kun esimerkiksi oma terveys tai elämäntilanne ei mahdollista täyspäiväistä työskentelyä vaarantamatta toimeentuloa. Työn on aina oltava kannattavaa, myös pienemmillä viikkotunneilla.

Esityksessä esitetään, että toimeentulotuen hakijalle säädettäisiin aiempaa vahvemmin velvoite hakea ensisijaiset etuudet perusosan alentamisen uhalla. On sinänsä kannatettavaa, että henkilö on niillä etuuksilla, joille hän tosiasiaassa kuuluu. Monet haavoittuvassa asemassa olevat eivät kuitenkaan aine kykene ilman apua hahmottamaan, mihin tukiin he olisivat oikeutettuja tukijärjestelmän monimutkaisuuden takia. Kaikilla ei ole tällaista apua saatavilla ja esimerkiksi sosiaalitoimeen ei aina pääse nopealla aikataululla. Usein tukiin tarvitaan myös lääkärinlausunto liitteeksi, jos työkyky on alentunut. Lausunnon saamisessa voi mennä useita kuukausia alueesta riippuen. Tämä voi hidastaa sopivan tuen saamisen prosessia merkittävästi ja on syytä ottaa huomioon.

Entistä vahvempi velvoite voi aiheuttaa sen, että ihmiset päätyvät työttömiksi työnhakijoiksi, vaikka työnhaku ei olisi sillä hetkellä ajankohtaista. Kaikkien ihmisten ohjaaminen työttömyysetuuksille ei itsessään lisää työllistymistä tai hyvinvointia. Tilanteeseen sopivin tuki saattaisi olla esimerkiksi kuntoutustuki, jonka piiriin on haastava päästä, tai sairauspäiväraha, jota voi saada vain rajatun ajan. Toivomme, että ihmisille tarjotaan myös riittävästi apua tukien hakemisessa ja huomioidaan myös yksilölliset tilanteet.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Toimeentulotuen perusosaa esitetään leikattavaksi. Leikkauksen suuruus olisi kolme prosenttia yksinasuvien ja vanhempansa tai vanhempiensa luona asuvien 18 vuotta täyttäneiden osalta, 2,1 prosenttia yksinhuoltajien osalta sekä 1,9 prosenttia muiden yhteistaloudessa asuvien 18 vuotta täyttäneiden kuin vanhempansa luona asuvien osalta. (s. 34). Viimesijainen etuus on jo tällä hetkellä todella pieni. Jatkuva huoli toimeentulosta vie voimavaroja kaikelta muulta. Toimeentulotuki on monelle kriittinen tuki, jonka varassa ollaan myös silloin, kun odotetaan päätöstä muista tuista, esimerkiksi sairauspäivärahasta tai kuntoutusrahasta. Tuen hakemiseen liittyvät prosessit saattavat olla monivaiheisia ja pitkittyneitä. Toimeentulotuen leikkaaminen ja pienille tuloille äkilliseltään tippuminen voi pahimmillaan johtaa jopa hädöihin. Esitetyt muutokset vaikeuttavat yhä enemmän haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tilannetta. Jo valmiiksi pienituloisten toimeentulotukeen kohdistuvat leikkaukset heikentävät merkittävästi ihmisten mahdollisuuksia elää ihmisarvoista elämää. Esitetty perusosan alentaminen voi syventää haavoittuvassa asemassa olevien ahdinkoa eikä tue hyvinvoinnin tai itsenäisyyden vahvistumista. Näemme, että järjestelmän kehittämisessä tulisi ennemmin panostaa neuvontaan, tukeen ja saavutettaviin palveluihin kuin rangaistuksiin.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Esityksen vaikutusten arviointi on osittain puutteellista. Sosiaaliturvaan tehdään merkittäviä muutoksia muun muassa toimeentulotuen, yleistuen sekä työttömyysturvan osalta. Tällä hetkellä lausuntokierroksella on esimerkiksi työttömyysturvan 2 luvun säädösmuutokset, jotka tulisivat sovellettaviksi myös yleistuessa. Esityksen mukaan työnhakuun, työnhakijan palveluprosessiin sekä työnhakua ja työllistymistä tukeviin palveluihin liittyviä työttömyysturvaseuraamuksia kiristettäisiin. Nykyisin seuraamukset ankaroituvat neliportaisesti työnhakijan laiminlyöntien toistuessa, eikä ensimmäinen laiminlyönti johda työttömyysturva-oikeuden menettämiseen. Jatkossa ensimmäisestä laiminlyönnistä asetettaisiin seitsemän kalenteripäivää kestävä korvaukseton määräaika. Laiminlyöntien toistuessa työnhakija menettäisi oikeutensa työttömyysetuuteen toistaiseksi, kun nykyisin vastaava seuraamus asetetaan vasta laiminlyöntien toistuessa neljännen kerran vuoden kuluessa. Toimeentulotukea koskevassa hallituksen esityksessä esitetään, että jos toimeentulotuen saajan työttömyysturvaetuuden maksu on keskeytetty työttömyysturvalaissa säädettyjen sanktioiden johdosta, saajan toimeentulotuen perusosaa alennettaisiin. Näiden kaikkien esitysten sekä tulevien yleistukeen myöhemmin yhdistettävien tukien kokonaisvaikutusten arviointi tulisi tehdä laadukkaasti ja läpinäkyvästi.

Muu lausuntopalaute:

Tilastojen valossa erityisesti 18–24-vuotiaat ovat yliedustettuina toimeentulotuen saajissa. Diakonissalaitoksen valtakunnallisesti toimiva nuortenpalvelu Vamos tavoittaa vuosittain 2000 työn ja koulutuksen ulkopuolella olevaa 16–29-vuotiaista nuorta, jotka ovat olleet ja eläneet syrjässä muusta yhteiskunnasta jo pitkän aikaa ennen valmennukseen tuloa. Heidän tilanteeseensa liittyy usein toimeentulotuen saamisen lisäksi perusasteen tutkinto, mielenterveyteen liittyviä haasteita, palvelusta toiseen siirtymisiä, palveluiden ulkopuolelle jäämistä ja aiemmin koettua koulukiusaamista. Näihin yhdistettynä jatkuva epävarmuus toimeentulosta heikentää toimintakykyä ja vaikeuttaa työllistymistä tai opintojen loppuunsaattamista. Sosiaaliturvan rooli nuorten toimeentulon turvaajana on merkittävä, ja tämän vuoksi siihen tehdyt muutokset vaikuttavat nuoriin erityisen voimakkaasti. Esim. Vuonna 2024 vajaa puolet kaikista nuorista (42 prosenttia) sai tulonsa toimeentulotuesta, kuntoutustuesta tai -rahasta tai sairauspäivärahasta tullessaan valmennukseen. Toisin sanoen moni Vamoksen nuori eli viimesijaisen sosiaaliturvan varassa. Työttöminä ja opiskelijoina palveluun tulleiden ensisijainen toimeentulo oli työmarkkinatuki (26 prosenttia), toimeentulotuki (19 prosenttia), sairauspäiväraha tai kuntoutustuki (15 prosenttia).

Tavoite toimeentulotuella olevien ihmisten määrän vähentämisestä on sinänsä hyvä. On kuitenkin huomioitava, että toimeentulotuen tosiasiallinen tarve ei vähene työllistymisen velvoitteita kasvattamalla. Erilaisten sanktioiden ja velvoittavuuksien sijaan olisi kriittistä kehittää ja tukea keinoja, joilla voidaan vahvistaa haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten toimintakykyä ja hyvinvointia. Pelkkä velvoittavuus hakea töitä ei tuo pitkäaikaisia ratkaisuja. Pyrittäessä työllisyysvaikutuksiin niiden nuorten kohdalla, jotka saavat toimeentulotukea ja ovat työn ja koulutuksen ulkopuolella, paras tulos saadaan palveluilla, jotka eivät keskity vain yhteen asiaan kuten esimerkiksi työllistämiseen. Palkkatyöhön siirtyminen vaatii nuorelta voimavaroja hakeutua

TE-toimiston asiakkaaksi ja ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi. Esitetyt kiristykset ja sanktiot toimeentulotukeen sekä työttömyysturvaan liittyen syventävät entisestään jo haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten ahdinkoa. Usein toimeentulotuen varassa elävillä ei ole tarvittavia voimavaroja siirtyä suoraan työelämään, varsinkaan kokoaikaisesti.

Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö (Merikukka ym. 2021) teki Vamos-palveluista vaikuttavuustutkimuksen, jonka yksi keskeinen tulos oli, että Vamos vähentää nuorten toimeentulotuen saajien määrää. Nuori siirtyy tyypillisesti toimeentulotuen piiristä opintotuen saajaksi, jos hän saa psykososiaalista tukea ja arjen rinnalla kulkevaa apua elämäntilanteeseensa. Vamos-palveluista tehdyn vaikuttavuustutkimuksen yksi keskeinen tulos oli, että Vamos vähentää nuorten toimeentulotuen saajien määrää. Vamos-valmennuksen jälkeen joka toinen nuori siirtyy työ- ja koulutuspoluille, kun tarkastellaan kaikkia valmennuksen päättäneitä. Toimeentulotuella tulleista työllisyys- ja koulutuspoluille ohjautui alle puolet. Heistä avoimille työmarkkinoille työllistyi joka kymmenes, kolmannes jatkoi koulutukseen ja alle 20 prosenttia ohjautui työllistymistä tukeviin toimenpiteisiin.

Esityksessä esitetään, että muina perusmenoina tarpeellisen suuruisina huomioitavat terveydenhuoltomenot rajattaisiin välttämättömiin terveydenhuoltomenoihin. Terveydenhuoltomenon tarpeellista suuruutta ja välttämättömyyttä arvioitaessa huomioitaisiin yleisesti hyväksytty hoitokäytäntö ja tutkimusnäyttö sekä uusien tai erityisen kalliiden lääkevalmisteiden osalta myös kustannusvaikuttavuus. Toivomme, että tähän kiinnitetään erityistä huomiota. Lääkkeet ovat ihmisoikeus ja monelle suomalaiselle välttämättömiä ihmisarvoisen elämän kannalta. Lääkekorvausoikeus on olennainen osa sosiaaliturvaa, ja sen saatavuuden turvaaminen on erityisen tärkeää kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien näkökulmasta.

Lähteet: Merikukka, Marko ym. (2021) Vamoksen vaikuttavuustutkimus: ITLA tutkimuksia 2021:13. Tutkimus: Kiireetön kohtaaminen on vaikuttava keino saada nuoret takaisin koulu- ja työpoluille – Itla

Tuominen-Hakoila Miinukka
Diakonissalaitos